

Με τον όρο Μανιερισμός εννοείται το καλλιτεχνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε κατά την τελευταία περίοδο της Αναγέννησης και ειδικότερα το χρονικό διάστημα 1520 - 1600. Ο Μανιερισμός είχε ως καταγωγή την Ιταλία, με κέντρα τη Ρώμη και τη Φλωρεντία και αποτέλεσε κατά κάποιο τρόπο μία αντίδραση στην αισθητική της ώριμης Αναγέννησης, σηματοδοτώντας παράλληλα την μετάβαση στην μπαρόκ εποχή.

Ο όρος μανιερισμός προέρχεται από το λατινικό *manierus* (=τρόπος) και η χρήση του επικράτησε κατά την περίοδο του Α' Παγκοσμίου πολέμου προκειμένου να περιγραφεί η τέχνη του 16ου αιώνα που δεν ανήκε απόλυτα ούτε στα αναγεννησιακά πρότυπα αλλά ούτε και στο μεταγενέστερο μπαρόκ.

Ανάμεσα στα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Μανιερισμού στη ζωγραφική είναι η πολυπλοκότητα στη σύνθεση, η επιτήδευση στην απόδοση της ανθρώπινης έκφρασης καθώς και η κατάργηση των αρμονικών αναλογιών της Αναγέννησης, πολλές φορές μέσω της επιμήκυνσης των ανθρώπινων χαρακτηριστικών ή με τη χρήση εξεζητημένων στάσεων.

Σε αντίθεση με τα αναγεννησιακά ιδεώδη, τα οποία αναζητούσαν την ρεαλιστική απεικόνιση των φυσικών αναλογιών, οι εκφραστές του μανιερισμού απεικονίζουν υπερβολικά παραμορφωμένες φιγούρες προκειμένου να καλλιεργηθεί μία συναισθηματική ένταση. Επιπλέον, οι "καθαρές" φόρμες της Αναγέννησης εγκαταλείπονται, καθώς συχνά το κυρίως θέμα προβάλλεται σε δεύτερο πλάνο μετατοπίζοντας τη δράση αλλού και δημιουργώντας την αίσθηση της σύγχυσης.

Στην αρχιτεκτονική, επίσης η αισθητική του μανιερισμού παρεκκλίνει από τα αναγεννησιακά πρότυπα ενσωματώνοντας διαφορετική λιθοδομή και συνήθως βαρείς αρμούς ανάμεσα στις πέτρες των κτισμάτων. Χαρακτηριστικό δείγμα μανιεριστικής αρχιτεκτονικής αποτελεί η Villa Farnese στην περιοχή Caprarola, κοντά στην πόλη της Ρώμης.

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του Μανιερισμού είναι οι Ιταλοί ζωγράφοι Παρμιτζιανίνο (1503-1540), Ιάκωβος Ποντόρμιο (1494-1557), Τζούλιο Ρομάνο (1492-1546) καθώς και οι γλύπτες Μπενβενούτο Τσελίνι (1500-1571) και Τζιοβάνι Μπολόνια. Παράλληλα με τη ζωγραφική και τη γλυπτική, ο Μανιερισμός αποτυπώνεται και στην αρχιτεκτονική, έχοντας ως κυριότερο εκφραστή τον Τζιόρτζιο Βαζάρι (1511-1574). Στους καλλιτέχνες του ρεύματος κατατάσσεται από πολλούς και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος καθώς στοιχεία μανιερισμού είναι εμφανή σε ορισμένα έργα του, κυρίως θρησκευτικού περιεχομένου.

Υστερα από την κορύφωση της αναγεννησιακής τέχνης, εμφανίζονται καινούριες τάσεις, γύρω στα 1527, που εκδηλώνονται κυρίως στο έργο του Μιχαήλ Άγγελου. Ο Μανιερισμός που ακολουθεί και διαρκεί ως το τέλος του αιώνα, ταραξίζει τη γαληνεμένη σύνθεση, εισάγει τη βίαιη κίνηση, την επιμήκυνση των φιγούρων, την έκφραση ανησυχίας στις χειρονομίες και στα πρόσωπα, τη μετατόπιση του κέντρου ενδιαφέροντος (της δράσης) από το μέσο του πίνακα κάπου αλλού και συχνά στο δεύτερο πλάνο. Ταυτόχρονα το χρώμα και το φως γίνεται πιο έντονο, αντιθετικό. Κύριος εκπρόσωπος στη ζωγραφική είναι ο Παρμιτζιανίνο και Ποντόρμιο. Αλλαγές εμφανίζονται και στα εκφραστικά μέσα στον τομέα της γλυπτικής με εκπρόσωπους όπως ο Τσελίνι και Μπολόνια. Σημαντικές αλλαγές παρουσιάζονται και στην αρχιτεκτονική με τους Βαζάρι, Σανκάλιο, Ρομάνο.

Ο Μανιερισμός που ακολούθησε την Αναγέννηση και οδήγησε στο Μπαρόκ, παρά τη σπουδαιότητά του, συνήθως πολύ λίγο εξετάζεται στην Ιστορία της τέχνης και πολλές φορές συγχωνεύεται στην Αναγέννηση και στο Μπαρόκ, ίσως εξαιτίας της μικρής χρονικής του διάρκειας ή του μεταβατικού του χαρακτήρα· ωστόσο, μια γρήγορη ματιά σ' αυτό το στίλ θα βοηθούσε να κρατηθεί η εξελικτική πορεία της τέχνης.

Ο όρος, που σημαίνει «τρόπος», αναφέρεται στις μεθόδους έκφρασης που εισάγει πρώτος ο Μιχαήλ Άγγελος ο οποίος θεωρείται γι' αυτό ο ιδρυτής του στίλ, καθώς και σ' άλλες ανάλογες μεθόδους άλλων σύγχρονων ή μεταγενέστερων καλλιτεχνών. Στα τελευταία έργα του Μιχαήλ Άγγελου διακρίνουμε κάποια στοιχεία που αργότερα θα πλουτιστούν και θα εξελιχτούν, ώστε να αποτελέσουν τα κύρια χαρακτηριστικά του Μανιερισμού και που θα έρθουν σε αντίθεση με τη γαλήνη, την

ηρεμία, το μέτρο και τον εξευγενισμό της μορφής, γνωρίσματα της τέχνης της Αναγέννησης.

Από τα σημαντικότερο νεωτεριστικά χαρακτηριστικά αυτού του στιλ είναι και τα εξής: η πολύπλοκη και συχνά ανήσυχη σύνθεση, η επιμήκυνση των φιγούρων, ο τονισμός των μυώνων στα ανδρικά γυμνά, οι συχνά παθιάρικες και εξεζητημένες ή θεατρινίστικες στάσεις στις φιγούρες (ιδιαίτερα η στάση κοντραπόστο) και η ανάλογη έκφραση στα πρόσωπα, η κάποια ωραιοποίηση, η τοποθέτηση του κυρίως θέματος σε δεύτερο πλάνο ή στο βάθος του πίνακα, τα αντιθετικά έντονα χρώματα, η κίνηση και χειρονομίες που συχνά είναι πολύπλοκες και οδηγούν προς τα έξω της εικόνας η έκφραση κάποιας ψυχικής ανησυχίας και έντασης.

Αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά τους πιο αντιπροσωπευτικούς καλλιτέχνες:

- Ποντόρμιο (Jacop Carucci 1494 - 1556), ζωγράφος- Ιταλία
- Βροντζίνο (Angelo di Cosimo 1503 - 1572),ζωγράφος- Ιταλία
- Παρμιτζιανίνο (Francesco Mazzola 1503 - 1540), ζωγράφος- Ιταλία
- Τιντορέτο (Jacopo Robusti 1518-1594), ζωγράφος- Ιταλία
- Τζουζέπε Αρτσιμπολτι (Giuseppe Arcimboldi 1527 - 1593),ζωγράφος- Ιταλία
- οι γλύπτες Τσελίνι και Μπολόνια, όλοι Ιταλοί
- Ρόσο Φιορεντίνο (Giovanni Battista di Jacopo 1494 – 1540), ζωγράφος- Γαλλία
- Φραντσέσκο Πριματίτσιο (Francesco Primaticcio 1504 – 1570), ζωγράφος- Γαλλία
- και ο Έλληνας ζωγράφος Δομίνικος Θεοτοκόπουλος γνωστός ως Ελ Γκρέκο (1541-1614), που έζησε στην Ισπανία.

Η τέχνη όμως του Γκρέκο αν και έχει ορισμένα εξωτερικά μανιεριστικά χαρακτηριστικά, όπως και τη γνωστή επιμήκυνση του σώματος, είναι ωστόσο απαλλαγμένη από την επιτήδευση και ωραιοποίηση, αφού διαποτίζεται από γνήσιο θρησκευτικό συναίσθημα, πνευματικότητα και ένταση-κληρονομιά από την ασκητική βυζαντινή τέχνη της Κρήτης - και ταυτόχρονα είναι φορτισμένη με ανθρώπινη ζεστασιά.

Το πολύ προσωπικό στιλ του Γκρέκο φανερώνεται στην καταπληκτική εκφραστικότητα στα πρόσωπα με την ιδιότυπη φυσιογνωμία, στην αντιθετική χρήση του χρώματος και στην ιδιόρρυθμη χρήση του φωτός που φαίνεται να πηγάζει σαν από μια στιγμιαία εσωτερική αστραποβόλα και εκτυφλωτική λάμψη που κεραυνοβολεί τα πάντα και που δημιουργεί έντονα φώτα και βαθιές σκιές.

Μια μανιεριστική φάση περνά και η αρχιτεκτονική της εποχής με χαρακτηριστικά τους ημικίονες, τους πλήρεις κίονες μεμονωμένους, κατά ζεύγη ή σε τετράδες, τα τυφλά παράθυρα, τους βαθιούς αρμούς ανάμεσα στις πέτρες στην τοιχοδομία, την ανώμαλη επιφάνεια, της λιθοδομής χαρακτηριστικά που δεν εξυπηρετούν κανένα δομικό ή πρακτικό σκοπό πέρα απ' την ιδιότυπη μανιεριστική αισθητική. από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους είναι ο Τζιόρτζιο Βασάρι (1511-1574), ο Αντώνιο ντε Σανκάλο (1485-1546), ο Τζιούλιο Ρομάνο (1492- 1546). Το πιο σημαντικό μανιεριστικό έργο στην Κύπρο (αν και υστερεί πολύ από τα ιταλικά) είναι η Πύλη της Αμμοχώστου με τους βαθιούς αρμούς στις πέτρες γύρω από το αψιδωτό άνοιγμα από τη μεριά της πόλης.

Πίνακας του Ελ Γκρέκο με στοιχεία μανιερισμού (1614).

Ανάμεσα στα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Μανιερισμού στη ζωγραφική είναι η πολυπλοκότητα στη σύνθεση, η επιτήδευση στην απόδοση της ανθρώπινης έκφρασης καθώς και η κατάργηση των αρμονικών αναλογιών της Αναγέννησης, πολλές φορές μέσω της επιμήκυνσης των ανθρώπινων χαρακτηριστικών ή με τη χρήση εξεζητημένων στάσεων. Σε αντίθεση με τα αναγεννησιακά ιδεώδη, τα οποία αναζητούσαν την ρεαλιστική απεικόνιση των φυσικών αναλογιών, οι εκφραστές του μανιερισμού απεικονίζουν υπερβολικά παραμορφωμένες φιγούρες προκειμένου να καλλιεργηθεί μία συναισθηματική ένταση. Επιπλέον, οι "καθαρές" φόρμες της Αναγέννησης εγκαταλείπονται, καθώς συχνά το κυρίως θέμα προβάλλεται σε δεύτερο πλάνο μετατοπίζοντας τη δράση αλλού και δημιουργώντας την αίσθηση της σύγχυσης. Στην αρχιτεκτονική, επίσης

η αισθητική του μανιερισμού παρεκκλίνει από τα αναγεννησιακά πρότυπα ενσωματώνοντας διαφορετική λιθοδομή και συνήθως βαρείς αρμούς ανάμεσα στις πέτρες των κτισμάτων. Χαρακτηριστικό δείγμα μανιεριστικής αρχιτεκτονικής αποτελεί η Villa Farnese στην περιοχή Caprarola, κοντά στην πόλη της Ρώμης

Παναγία Doni, Μιχαήλ Άγγελος

Δείγμα αρχιτεκτονικής του
μανιερισμού (Κάστρο
Colditz, έργο του Andreas
Walther II)

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του
Μανιερισμού είναι οι Ιταλοί
ζωγράφοι Παρμιτζιανίνο (1503-
1540), Ιάκωβος Ποντόρμο
(1494-1557), Τζούλιο Ρομάνο
(1492-1546) καθώς και οι
γλύπτες Μπενβενούτο Τσελίνι
(1500-1571) και Τζιοβάνι
Μπολόνια. Παράλληλα με τη

ζωγραφική και τη γλυπτική, ο Μανιερισμός αποτυπώνεται και στην αρχιτεκτονική, έχοντας ως κυριότερο εκφραστή τον Τζιόρτζιο Βαζάρι (1511-1574). Στους καλλιτέχνες του ρεύματος κατατάσσεται από πολλούς και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος καθώς στοιχεία μανιερισμού είναι εμφανή σε ορισμένα έργα του, κυρίως θρησκευτικού περιεχομένου.

Αποκαθήλωση , Santa Felicita, Ποντόρμο